

UTENOS APSKRITIES UŽSIENIO INVESTUOTOJŲ KOKYBINĖS ANALIZĖS REZULTATAI

AKTUALUMAS

Visaginas pagal užsienio investicijas yra lentelės apačioje - TUI 1 gyventojui Visagine 9 kartus mažesnės nei Lietuvos vidurkis ir 3 kartus mažesnės nei Utenos r. sav. Visagino savivaldybė gauna tik 13 proc. Utenos apskrities tiesioginių užsienio investicijų (9,65 mln eur.).¹ Kyla klausimas, kodėl Visaginas dar neatsirado užsienio investuotojų žemėlapyje ir kokie aspektai jau yra pritraukę investuotojus į Utenos apskritį. Po Ignalinos Atominės elektrinės uždarymo Visagino gyventojų gyvenimo kokybės indeksas krito: 2007-aisiais Visaginas užėmė 2-ąją vietą Lietuvoje, 2015-aisiais – 13-ą (krito 11 vietų).² Nors pagal skiriamų veiksmų programų (VP) ES investicijas – projektams išmokėtas finansavimas pagal vertinamas VP priemones. lėšų gyvenimo kokybei gerinti Visaginas yra tarp daugiausiai gavusių savivaldybių, bet GKI indikuoja, kad jos nebuvo pakankamos ilgalaikiams teigiamiems pokyčiams įvykti.³ Nedarbingumas auga, miestas senėja, o jaunimas išvažiuoja, siekiant ilgalaikių pokyčių keliant gyvenimo kokybę mieste, reikia naujų darbo vietų ir viena iš priemonių jas sukurti - pritraukti investuotojus. Todėl siekiant sudaryti investicijų pritraukimo planą svarbu išsiaiškinti, kokie aspektai renkantis vietą investicijai yra svarbiausi.

TIKSLAS

Siekdamos išsiaiškinti, kokių pokyčių reikia Visaginui norint pritraukti investicijas, buvo nuspręsta apklausti Utenos apskrityje įsikūrusius užsienio investuotojus. Šių duomenų analizė padės rengiant Visagino investicinės aplinkos gerinimo priemonių planą.

¹ Šaltinis: OSP TUI 2014 (<https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/3329771/TUI.PDF>)

² Šaltinis: GKI 2016 (<http://www.esinvesticijos.lt/lt/naujienos/gyvenimo-kokybes-indeksas-padidejo-43-savivaldybese>)

³ Ten pat.

METODAS

Utenos apskrities savivaldybių duomenimis šioje apkrityje yra įsikūrę 7 užsienio investuotojai. Dėl nedidelės investuotojų apimties buvo nuspręsta apklausti visas kompanijas nepriklausomai nuo jų vykdomų veiklų. Su dviem kompanijomis suderinti susitikimų nepavyko, todėl analizės rezultatuose atsispindi penkių kompanijų įžvalgos. Visos apklausoje dalyvavusios kompanijos yra gamybinės srities lengvosios ir sunkiosios pramonės veiklą vykdančios įmonės. Kompanijų dydis svyruoja nuo 33 iki 2000 darbuotojų, daugiausiai jų yra įsikūrusios Utenoje. Apklausos metu buvo atliekami *face to face* interviu su kompanijos vadovėmis/ais, vienas interviu buvo atliktas telefonu. Interviu vidutiniškai užtrukdavo 40-70min. ir vykdavo įmonių patalpose. Kadangi analizės kokybe ir išvadoms kompanijų pavadinimų atskleidimas neturi reikšmės, rezultatų pristatyme jie nebus minimi.

REZULTATAI

ŽMOGIŠKASIS KAPITALAS

Kalbant su įmonėmis išryškėjo vienas svarbiausių aspektų renkantis vietą investicijai - žmogiškasis kapitalas. Šioje vietoje atsiskleidžia keli niuansai, vienas iš jų yra patikimo vietinio kontakto turėjimas: keliais atvejais investuotojai įsikūrė Lietuvoje, nes juos į rinką įvedė teritoriją ir šalies specifiką žinantis žmogus. Kita vertus, visi apklausti įmonių vadovai pabrėžia, kad esminis yra žmogiškųjų resursų faktorius: ar yra kritinė masė reikiamų specialistų. Daug lengviau kurtis ten, kur veikė panašios srities įmonė ir jau yra apmokintų darbuotojų. Kaip teigia RES1:

TRIS METUS PRIEŠ TAI KITA ĮMONĖ GAMINO DARBINIUS DRABUŽIUS,
TODĖL SIUVĖJOS TURĖJO PATIRTIES, NES TOKIEMS DRABUŽIAMS YRA
SKIRTOS SPECIFINĖS MAŠINOS, IR NORINT DIRBTI SU JOMIS YRA ILGAS
MOKYMO LAIKAS.

Dažniausiai įmonės darbuotojus apsimoko pagal savo darbo specifiką, bet turėjimas pagrindų ar patirties dirbant tam tikrame sektoriuje yra didelis pranašumas.

Augant įmonei, darbuotojų skaičius auga, tad didžioji dalis apklaustųjų įmonių vežasi darbuotojus iš aplinkinių miestelių. Todėl įmonėms itin aktualu, kad būtų patogus viešasis transportas ir žmogiškųjų resursų kaina neišaugtų dėl papildomų transporto išlaidų.

Keli vadovai įvardino, kad lietuviai darbuotojai patrauklūs dėl patikimumo, darbštumo, greičio, atsakomybės dėl produktų kokybės ir darbo užmokesčio. Nors darbuotojams mokama ne minimali alga, bet tai vis dar žemesnis darbo užmokestis nei už tokį patį darbą Skandinavijos šalyse. RES2 teigia, kad Norvegijos investuotojai Lietuvoje kuriasi ir dėl darbo kultūros, kuri jiems yra priimtina. Lietuviai dirba greitai ir turi aukštas kompetencijas.

Kalbant apie darbuotojų kaitą, įmonės, kurios sukuria geras darbo sąlygas, saugumą, dėl darbuotojų kaitos problemų neturi, tačiau sunkiau įmonėms, kuriose darbo sąlygos prastesnės, tada darbuotojus yra sunku išlaikyti. Pasak RES4, jie darbuotojus pritraukia ir išlaiko geromis darbo sąlygomis, stabilumu, nuolatinis augimas įmonės viduje - visų pirma žmonių į aukštesnes pareigas jie ieško įmonės viduje. Veikiant kelioms panašios gamybos srities įmonėms, darbuotojai migruoja tarp įmonių, kaip teigė vienas respondentas, vienos įmonės tampa mokyklomis specialistams, kitos - nuolatine darbo vieta. Kaip ir daugelis įmonių, vadovai mini, kad vertina lojalumą ir deda pastangas, kad išlaikytų darbuotojus. Kaip RES4 teigia:

ĮMONEI SAUGIAU DARBINTI VIETINIUS GYVENTOJUS, TAIP PAT GERIAU IR MIESTELIO VYSTYMUISI, TAD MES STENGIAMĖS INVESTUOTI Į VIETINIUS ŽMONES.

Anot RES2, taip pat geriau kurtis mažesniame mieste, nes didesniuose miestuose sunkiau rasti darbininkus gamybai ir jų darbo užmokestis yra didesnis.

Darbo atlygis vadovams neatrodo svarbiausias aspektas, jie visi pasiruošę mokėti vidutinį rinkos tendencijas atitinkantį atlyginimą arba net aukštesnį, svarbiausia, kad būtų specialistų, į kuriuos būtų galima investuoti.

DARBO JĖGA, NE PIGUMO KLAUSIMAS, BET JOS BUVIMO. MES KOLKAS PRASISUKOM. YRA VILNIUS, KAUNAS, KUR GALIMA SAMDYTI ŽMONES.
(RES3)

Pasiteiravus įmonių vadovų apie darbuotojų paruošimą švietimo įstaigose, pastebima, kad gerai paruoštų specialistų trūksta. Anot pašnekovų, vietinės kolegijos ar profesinės mokyklos neparuošia gerų specialistų, o keli, į kuriuos būtų verta investuoti, išvažiuoja į užsienį. Kaip minėjo RES3, reiktų orientotis regionuose ne į jaunimą, kuris ieško galimybių užsienyje ar didesniuose miestuose, bet į jaunas šeimas, kurios ieško pastovumo. Daugelis kompanijų turi specialias programas paruošti savo darbininkus, bet visgi norėtų, kad mokymo įstaigos būtų lankstesnės ir taikytųsi prie įmonių poreikių. Kaip RES4 pasiūlė: galbūt galėtų ne mokiniai atvažiuoti į mokymo įstaigas, o esant didesniai darbuotojų kiekiui, dėstytojas išdėstytų teorinę dalį įmonėje, taip darbuotojai gautų teorines ir iškart praktines žinias. Pagal patikrintą įmonės pavyzdį, taip norinčių mokintis tikrai atsiranda.

RES5 iškėlė kitą su švietimu susijusią problemą: su gamyba susijusios specialybės yra vis dar nepatrauklios.

GAMYBA YRA “UNCOOL” VISOJE EUROPOJE, TODĖL IR EDUKACINĖ SISTEMA ADAPTUOJASI. JEI LIETUVIAI KEISTŲ POŽIŪRĮ Į TOKĮ DARBĄ IR BŪTŲ DAUGIAU INFORMACIJOS APIE REALIAS ALGAS ŠIAME SEKTORIUJE, ATSIKASTŲ DAUGIAU NORINČIŲ SIETI SAVO ATEITĮ SU GAMYBA.

Jam atliepia respondentas RES1 teigiantis, kad “darbininkų profesijos sumenkintos; populiariu dirbti barmenais, pardavėjomis, o siuvėjų profesija tarkim nuvertinta, nebėra, kas ruošia tokius žmones”.

Žmogiškasis kapitalas išlieka svarbiausiu investicijų pritraukimo aspektu, todėl svarbu ne tik, kad būtų kritinė masė darbo jėgos, bet ir specialistai, kurie jau turi patirties reikiamoje srityje.

INFRASTRUKTŪRA

Investuotojai sutinka, kad įsikūrimo greitis svarstant tarp kelių lokacijų gali būti lemiamas veiksnys. Visos apklaustos įmonės įsikūrė jau anksčiau pastatytuose patalpose. Nors investuotojai sutinka, kad kartais geriau apsimoka statyti naujus pastatus, bet įsikūrimui svarbu, kad pradinės investicijos nebūtų didelės.

RES3 teigia, kad “investuotojas ieškojo, kur įsikurti, pasirinko šią lokaciją, nes buvo nuomojamos patalpos - greitas įsikūrimas be didelių investicijų, jos buvo renovuotos, bet tinkamos gamybai. Prisdėjo, matyt, ir tas aspektas, kad nuomavo norvegai, tai suteikė patikimumo”.

Kiti respondentai taip pat laikosi tokios nuomonės, kad iš pradžių investuotojas bijo rizikuoti ir pirkti pastatą, todėl ieško tinkamų nuomai patalpų. Paklausus respondentų apie Lietuvos konkurencingumo pritraukiant investuotojus didinimą statant multifunkcinius pastatus, respondentai sutiko, kad tai pagreitintų įsikūrimo procesą, o tai itin svarbu investuotojui, bet taip pat atkreipė dėmesį, kad ne visų sričių gamybai tiktų moduliniai pastatai, todėl tai turėtų būti orientuota į lengvąją pramonę.

LOGISTIKA

Visi apklausti vadovai minėjo, kad jiems lokacija žvelgiant iš logistikos perspektyvos nėra svarbi ir nesudaro didelių kaštų. Visos kompanijos didžiąją dalį produkcijos eksportuoja, tad turint omenyje nedidelį Lietuvos plotą, jiems nesvarbu, kurioje Lietuvos dalyje įsikurti. Nors anksčiau didžioji dalis investuotojų vystė verslo santykius su Rusija ir Baltarusija, šiuo metu daugiau orientuojamasi į Vakarų rinkas, todėl buvimas arti sienos nebėra privalumas.

VISAGINAS

Paklausus respondentų apie Visagino įvaizdį, daugelis jų vis dar sieja su IAE. Nors miestas visai šalia, tik viena apklaustoji kompanija bendradarbiauja ir žino Visagino profesinį mokymo centrą, kuris ruošia jiems reikalingus specialistus. Vienas respondentas įvardino, kad nėra šio miesto vizijos valstybiniu lygiu. Kalbant apie IAE įtaką verslui, buvo paminėta, kad įvaizdžio ar kito realaus pavojaus neįžvelgia, nes atsitikus nelaimei, bus pavojus nacionaliniu lygiu.

SANTYKIAI SU SAVIVALDYBE

Nei viena apklausta verslo įmonė nebuvo patenkinta santykiais su savivaldybe. Verslininkai nėra patenkinti atsainiu ir lėtu biurokratų darbu. Taip pat vadovai teigia, kad nėra įsiklausoma į jų poreikius:

NELABAI JOS REIKIA, PRAŠOME, KAD KELIĄ SUTVARKYTŲ, BET ŠAUKSMAS TYRUOSE. SAURAS KELIAS, X DARBUOTOJŲ, BET TRANSPORTO NEORGANIZUOJA, PRISIMENA, KAI REIKIA ŠVENTES ORGANIZUOTI AR SVEČIAMS PARODYTI, JIEMS **NELABAI REIKALINGI JAUČIAMĖS**. (RES3)

SAVIVALDYBĖ PASKELBIA TINKLAPYJE, BET **NEKOMUNIKUOJA TIESIOGIAI SU ĮMONE**, O PRAŠO PARAMOS. (RES5)

Didžioji dalis problemų, kurių nesprenžia savivaldybė yra susijusios su transportu, keliais, apšvietimu.

MARŠRUTUS PALEISTŲ, GATVES APŠVIESTŲ, PRATĘSTŲ APŠVIETIMO LAIKĄ MIESTE RUDENS PERIODU, PAMAINA BAIGIA VELIAU IR REIKTŲ GAL 20 MIN. ILGIAU APŠVIESTI, BET SAVIVALDYBĖ SAKO, KAD NĖRA PINIGŲ. (RES1)

Kaip vienas iš apklaustųjų vadovų apibendrina savivaldybė nėra “corporate friendly”. Tai reiškia, kad ne tik dažnai negerina verslo sąlygų ir nebendruoja su verslu, bet esant problemai nepadedą jos spręsti.

LIETUVOS KONKURENCINGUMO DIDINIMAS

Kalbant apie regionų atgaivinimą respondentai pabrėžė, kad reikia investuoti į investicijų pritraukimą ir žmogiškuosius išteklius. Reikia siekti pritraukti kvalifikuotą darbo jėgą ir ugdyti vietinius žmones, kelti jų kompetencijas, bet kaip teigia RES2, “pirma darbo vietos, tada atsiranda ir darbuotojai”.

KAI YRA PRAMONĖ, YRA IR TRAUKOS CENTRAS. ATEITIS PRIKLAUSO NUO TO, KIEK BUS VERSLO; BUS VERSLAS, BUS IR DARBO VIETŲ IR (ŽMONĖS) NORĖS SUGRĮŽTI. BUS KAŽKOKIA KONKURENCIJA, TAI IR ŽMONĖMS GERESNIS ATLYGINIMAS BUS, BET DAR IR VERSLUI ĮKANDAMAS SUMOKĖTI. VERSLUI TURI BŪTI SUDAROMOS SĄLYGOS KURTIS, NES KAI JO ATSIRAS, PARVAŽIUOS IR ŽMONĖS. NES ŽMOGUS PIRMA GALVOJA, KĄ AŠ TEN VEIKSIU, TURI BŪTI DARBO, TURI BŪTI SKATINAMAS VERSLAS. (RES3)

Anot respondento RES4, gamyba yra regionų skatinimo veiksnys - atsiradus vienai kompanijai, bus lengviau pritraukti kitas. Naujos įmonės kuria darbo vietas, žmonių perkamoji galia auga, todėl stiprėja ir paslaugų sektorius. Todėl tai turėtų būti savivaldos ir vyriausybės prioritetą, “turi būti sudarytos išskirtinės sąlygos gamybiniam pajėgumui sukurti”.

Respondentų nuomone, tai galima padaryti skatinant greitą įsikūrimą, t.y. mažinant biurokratiją ir paruošiant reikalingą infrastruktūrą. RES5 teigia, kad “viešas sektorius didelis, o jo nauda nėra aiški. Daugelis reglamentų nėra aktualizuoti skirtingoms įmonėms”. Jam atliepia ir respondentas RES2 teigdamas, kad kuriantis reikia daug leidimų, sudėtinga įkūrimo schema, kuri yra sunkiai suvokiama užsieniečiams: “tris kartus greičiau pastatysi pastatą nei sutvarkysi visus reikiamus dokumentus”. Kaip teigiamą procesų supaprastinimą ir gerą aptarnavimą respondentas įvardino Vilniaus muitinę. Kitas aspektas susijęs su biurokratiniais procesais yra darbo vizos: jas gauti ukrainiečiams ar baltarusiams yra ilgas ir sudėtingas procesas, o tai apsunkina darbą verslui.

Antrasis greito įsikūrimo aspektas - paruošta infrastruktūra. Anot RES4, "multifunkcinius pastatus galima panaudoti labai lengvai keičiant gamybos paskirtį, modulinis pastatas turės tuo didesnę vertę, kuo bus paprastesnis." Taip pat įmonės vadovas pabrėžia, kad turi būti numatyta teritorija plėtrai ir teritorijos turi būti nelabai nutolusios nuo miestelių.

Pora respondentų pabrėžė bendruomenių integraciją ir didesnę savivaldos dėmesį vietos žmonėms. Anot RES1, "žmonės turi jausti, kad jais rūpinasi". Taip pat turi būti sukurta gera socialinė infrastruktūra.

IŠVADOS

- Svarbiausias lemiamas veiksnys renkantis investicijoms tinkamą vietą yra žmogiškieji ištekliai. Svarbu, kad būtų toje srityje jau dirbusių ir patirtį turinčių žmonių.
- Įmonės turinčios gerą reputaciją ir vakarietišką darbo kultūrą nesusiduria su darbuotojų trūkumu.
- Daugelis įmonių specialistus ruošiasi įmonės viduje, nes švietimo įstaigos neparuošia tinkamų žmonių. Gamybinės profesijos yra nuvertinamos, o švietimo įstaigos nesiorientuoja į tokių specialistų paruošimą. Nors Visagino profesinis centras ruošia tokius specialistus, įmonės šios informacijos nežino.
- Lietuviai darbuotojai užsienio investuotojams patrauklūs dėl patikimumo, darbštumo, greičio, atsakomybės dėl produktų kokybės ir darbo užmokesčio.
- Investuotojams labai svarbus asmeninis ryšys ir patikimumo faktorius, daugelis įmonių į Lietuvą atėjo per vietinį asmeninį kontaktą arba per savo tautiečių rekomendacijas.
- Daugelio investuotojų įsikūrimą lėmė tinkamų patalpų radimas ir nebrangi jų nuoma.
- Multifunkcinės modulinės patalpos galėtų būti konkurencinis regiono pranašumas, bet jos tiktų ne visoms pramonės šakoms.

- Nors logistika dažnai minima kaip vienas iš Visagino neigiamų aspektų, tačiau investuotojai visiškai neteikia reikšmės lokacijai, nes daugiausiai jie savo prekes eksportuoja į tolimesnes nei kaimynines šalis.
- Visaginas kaip miestas savo įvaždžio neturi, nei vienas verslininkas, nors ir dirbantis toje pačioje apskrityje siejo Visaginą tik su IAE.
- Savivaldybės nėra linkusios komunikuoti su verslu, taip pat nepadeda išspręsti praktinių su viešuoju transportu ar apšvietimu susijusių problemų. Taip pat nesuteikia verslui pagalbos sprendžiant atsiradusias problemas.
- Investuotojai pabrėžė, kad daugiausiai reiktų investuoti į žmogiškąjį kapitalą. Tačiau labai svarbu pritraukti pirmąjį investuotoją, aplink kurį galėtų burtis kitos panašių pramonės šakų gamybos įmonės, taip pat taip augtų ir paslaugų sektorius.
- Siekiant didinti įmonių įsikūrimo greičio galimybes reiktų mažinti biurokratinius procesus, lengvinti darbo vizų gavimo procedūras ir sukurti paruoštą infrastruktūrą (tinkami pastatai, sutvarkyti keliai, komunalinė infrastruktūra).
- Siekiant išlaikyti gyventojus, o taip pat ir potencialius darbuotojus, savivaldybei reikia daugiau investuoti į socialinę infrastruktūrą, komunikuoti su bendruomenėmis ir atsižvelgti į jų poreikius.